

AZERBAYCAN DİLİ DİYALEKTLERİNDE VE TÜRK EDEBİ DİLİNDE KULLANILAN ORTAK KELİMELER

Öğr. Gör. Zabite TEYMURLU
QAFQAZ Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi
teymurlu@hotmail.com

Özet

Tarihî ve siyasi sebeplerden dolayı Türk lehçeleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Türkçe geniş bir coğrafyada konuşulan üstün dilllerden biri olmasına rağmen, Türk dillerinin tamamı karşılaştırmalı olarak ele alınıp incelenmemiştir. Bu bakımdan Azerbaycan diyalektlerinde ve Türkiye Türkçesinin edebî dilinde kullanılan ortak kelimeler çoktur. Bu incelemenin belirtilen Türkçelerin söz varlığında bulunan yakınlığın hem etimolojik hem de edebî dil yönünden gösterilmesinde yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Dili Diyalektleri, Türkiye Türkçesinin edebi dili, ortak kelime.

COMMON WORDS USED IN AZERBAIJANI TURKISH AND THE LITERARY TURKISH

Abstract

It is known that many Turkic languages show more or less dissimilarities due to historical and political reasons. Either at the present day or throughout the different periods of the history, Turkic language has been a predominant language to be spoken in a wide range of geography. However, not all the Turkic languages have been analyzed correlatively. In this respect, there are many common words used in both the dialects of Azerbaijani Turkish and the literary Turkish spoken in Turkey. Analyzing of above-mentioned languages would be beneficial for demonstration of the existing etymological and literal proximity in their vocabulary.

Key Words: Dialects of Azerbaijani, Literary Turkish, common words.

GİRİŞ

Bugün dünyada 51 milyondan çok Azerbaycan Türkü yaşamaktadır. Bunlardan 8 milyon 300 bini Azerbaycan Cumhuriyeti'nde diğerleri de dünyanın çeşitli ülkelerindedir. Azerbaycan Türkçesi'nin de diğer diller gibi birçok diyalekti vardır. Azerbaycan Türkçesi diyalektlerinin büyük çoğunluğu incelenmiş, bu diyalektlerle ilgili kayda değer eserler verilmiştir. 1924–1930 yılları arasında 60 bin civarında ağızlardan derleme yapılmıştır. Bu durum diyalektlerimizin söz varlığının zenginliğini göstermektedir. Bu zenginlik birdenbire oluşmamış, Azerbaycan Türkçesi ağızları uzun süren tarihi gelişmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Uzun ve yorucu araştırmalar sonucunda 1930–1931 yıllarında “Azerbaycan Türk Halk Şiveleri Lügati”nin birinci cildinin iki bölümü basılmıştır. 1964 senesinde Azerbaycan Bilimler Akademisi neşriyatı tarafından bir ciltlik “Azerbaycan Dilinin Diyalektoloji Lügati “ yayımlanmıştır. Lügat, 6300 kelimeyi kapsamaktadır. Diyalektik söz varlığının öğrenilmesi çalışmaları sonraki devirlerde de devam ettirilmiştir. 1991 yılında Ahundov'un girişimleriyle TDK tarafından diyalektoloji lüğatinin I. cildi 1999, II. cildi 2003 yılında yayımlanmıştır. (ADL, C.I,II, 2003) Eser, daha sonra 2007 yılında mükemmel hali ile tekrar basımı yapılmıştır. Bu lügat, şimdiye kadar basılan diyalektoloji lügatler içerisinde en kapsamlı olanıdır. Behbudov, Hasiyev, Guliyeva, İmamgulyeva, Binnetova ve Memmedov tarafından lügate 2500'e kadar yeni kelime eklenmiş, çalışma Zengibasara, Şerur, Yardımlı, Tebriz, Gubadlı, Laçın, Kelbecer, Balaken, Gah, Zagatala ve Azerbaycan'ın diğer bölgelerindeki diyalektlerden derlenen yeni kelimelerin eklenmesi ile zenginleştirilmiştir.

Türk dilleri içerisinde ilk olarak yayımlanan “Azerbaycan Dilinin Diyalektoloji Atlası” ağız çalışmaları bakımından önemli bir eserdir. Atlas, 43 haritası fonetik, 31 haritası morfolojik, 4'ü sentaktik, 50'si leksik haritadan oluşmaktadır. “Diyalektoloji Atlas”ın hazırlanması için toplanılan malzemelerden 409'u atlasla kaydedilmiştir. Karahan, tecrübelerden faydalanmak, yapılacak çalışmalarda zaman ve emek kaybını önlemek, yanlışları azaltmak ve araştırmacıların daha sağlıklı bir sonuca ulaşmasında yardım etmek maksadıyla “Azerbaycan Dilinin Diyalektoloji Atlası”nı bilim dünyasına tanıtmıştır. (Karahan, Mart 1999:185–189)

Tarihi ve siyasi sebeplerden dolayı Türk dilleri az veya çok farklılık göstermektedir. Günümüzde ve tarihi dönemlerde Türk dili geniş bir coğrafyada konuşulan üstün dil konumunda olmuştur. Ama Türk dillerinin tamamı karşılaştırmalı olarak incelenmemiştir. Türk lehçelerinin diyalektlerinin ve bu lehçelerin kendilerine has kelime hazinesinin ele alınması gerekmektedir. Bugün Azerbaycan diyalektlerinde kullanılan bazı kelimeler Türkiye Türkçesi'nin edebi dilinde de yer almaktadır. Bu durum dil tarihi bakımından doğal karşılanmalıdır. Günümüzde her iki dilin kendine has özellikleri bulunmaktadır. Türk dillerinin diyalektik söz varlığının edebi dile ve konuşma diline etkisi, aynı zamanda komşu Türk halklarının edebi dillerine ve onların diyalektik söz varlığına tesiri

Türkoloji'nin en az araştırılan alanlarından biridir. Türk dillerinin söz varlığı, ses biliminden daha az gelişmiştir. Aslında diyaletlerin söz varlığında çok sayıda benzerlik ve farklılıklar olduğunu inkâr edemeyiz. Musayev bunların dikkatle öğrenilmesinin Türk dillerinin kendi öz ve akraba olmayan dillerle ilişkileri açısından önemli olduğunu belirtmektedir. (Musayev, 1984: 43) Azerbaycan diyaletlerinde ve Türkiye Türkçesi'nin edebi dilinde kullanılan ortak kelimelerin incelenmesinin belirtilen Türkçelerin söz varlığında bulunan yakınlığının hem etimoloji hem de edebi dil yönünden gösterilmesinde yararlı olacağı kanaatindeyiz. Bundan dolayı her iki Türkçede yer alan bazı ortak kelimeler çalışmada ele alındı. Azerbaycan Türkçesi diyaletlerinin tasnifinde coğrafi tutum esas rol oynadığından yukarıda bahsedilen sözlüklerde kelimeler yerel olarak betimlenmiştir. Adı geçen diyaletler, verilen kelimenin kullanıldığı yerlerdir. Ezizov, coğrafi bakımdan incelediği Azerbaycan Türkçesi diyaletlerinin geniş alanda yayılmasını, halkın tarihi ile bağlı doğal süreç olarak nitelendirmektedir. O, bugün Azerbaycan Türkçesinin farklı diyaletlerinde konuşan kitlenin büyük kısmının İran, Azerbaycan, Gürcistan ve Dağıstan'da yaşamakta olduklarını belirtiyor (Ermenistan'da yaşayan Azerbaycanlılar kendi tarihi vatanlarından bütünüyle çıkarılmışlar). (Ezizov, 1999:282) Uzun zaman Şireliyev'in tasnifi Türkolojide kabul görmüştür. Ama bu tasnifte Azerbaycan'ın dışında konuşulan diyaletler ele alınmamıştır. Bundan dolayı eleştiriyeye sebep olmuştur. Azerbaycan diyaletlerinin son tasnifi Ezizov tarafından yapılmıştır. Ezizov 1999'da yayımladığı "Azerbaycan Dilinin Tarihi Diyaletkologiyası" kitabında Azerbaycan diyaletlerini üçe ayırır: kuzey-doğu diyaletki; batı diyaletki, yahut orta diyaletki; güney diyaletki.

Ezizov'un tasnifine göre, dilimizin kuzey-doğu diyaletki Derbend, Guba, Bakü, Şamahı, Salyan diyaletklerini içine alır. Bu diyaletkte 3 diyaletk grubu vardır: 1) Şamahı-Bakü; 2) Guba; 3) Derbend.

İkinci grup batı (orta diyaletk) diyaletkidir ki, buraya Karabağ, Gence, Gazah, Daşkesen, Gedebey, Kelbecer, Laçın bölgelerinin ve Gürcistan'ın bazı bölgelerinin (Borçalı: Marnauli, Bolnisi, Dmanisi) diyaletkleri aittir. Batı diyaletki 3 diyaletk grubuna ayrılır: 1) Karabağ; 2) Gazah-Borçalı; 3) Aynım şivesi (Daşkesen, Gedebey, Kelbecer bölgeleridir.)

Üçüncü gruba güney diyaletki girer. Bu diyaletk Güney Azerbaycan, Nahçıvan ve Lenkeran bölgelerinin diyaletklerini içine alır. Güney diyaletkinde birkaç diyaletk grubu farklılık gösterir: 1) Tebriz; 2) Erdebil; 3) Lenkeran; 4) Urmiye; 5) Nahçıvan vb. Esas diyaletklerden başka Azerbaycan Türkçesinin karışık, aralık diyaletkleri de vardır. Azerbaycan'ın Şeki-Oğuz, Zagatala-Gah bölgelerinin diyaletkleri Ezizov'un tasnifinde karışık tipli kuzey-batı diyaletklerine, Ağdaş, Göyçay, Ucar, Zerdab, Celilabad-Bilesuvar, Cebrayıl, Gubadlı, Zengilan bölgelerinin diyaletkleri ise esas diyaletkler arasında yer alan aralık diyaletkleri içerisinde yer alır. (Ezizov, 1999:289-290) "Türk halklarının yaşadığı çeşitli bölgeler üzere sürdürülen paralel diyaletkoloji araştırmalar aynı dil özelliklerini koruyan, aynı köke ait farklı diyaletk unsurlarını da ortaya çıkarmaktadır. Bu ise

Türkoloji’de sadece diltiple ilgili değil, aynı zamanda tarihi bakımdan çok önemlidir.” (Hacıyeva, 1/3 İlbahar 2008:2) Çeşitli bölgelerde mevcut aynı dil özelliklerine sahip hem diyalektoloji hem de edebi dil materyallerinin karşılaştırılması çok önemli dil faktörlerini ortaya çıkarmaktadır.

Azerbaycan ağızlarında kullanılan ve Türkiye Türkçesi edebi dilinde yer alan kelimelerin bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. AĞIRRAMAX

Azerbaycan’ın, Cebraıl, Xanlar, Şemkir bölgelerinde “ saygıyla kabul etmek “ anlamında kullanılmıştır .- Örneğin; “*Sən qonax gələysin, sonra gedif deysin kin, məni yaxşı ağır adılar*” (Hanlar). (ADDL, 2007: 14) Türk kökenli **ağ** kelimesi “yükselmeye” bildirir. **Ağ** “yükselmeye” bildiren kökten **ağırlamak** “yüceltmek, saygı göstermek, değerini artırmak, ululamak “ anlamları oluşmuş. **Ağmax** fiiline Füzuli diyalektinde rast gelinir: 1. anlamı “çıkmaq, kalkmaq.”- “*Qoyun dağa ağıdı*”; 2. anlamı “bir tarafa eğilmek, kalkmaq (yük hakkında).Adı geçen diyalekte aynı kelimenin **ağmax olmax** birleşmesinin terkinde de kullanıldığı görülür: **Ağmax olmax** – “eğilmek”.- *Qoymağınan yük ağmax olsun*. (ADDL, 2007: 15) Diyalektin söz varlığında (Hanlar, Cebraıl, İsmayılı) **ağırra** şeklinde “ saygı göstermek, saygıyla anmaq, çok değerlendirmek, saygıyla karşılamak, misafir etmek, hatırlamak, ağırlamak “ anlamlarına gelmektedir. **Ağırla** ve **ağırra** sözcükleri arasındaki fonetik fark rı > rr benzeşmesi ile bağlantılıdır: -“*Sizi, qadan alım, yaxşı ağırrıyammadıx*” (Xanlar); - “*Gərək səni bir yaxşı ağırrıyam*” (İsmayılı) (Ezizov, 1999:229) Türkiye Türkçesinin edebi dilinde söz konusu (**ağırlamak**) kelimesi “ misafiri saygıyla karşılayıp her türlü ihtiyacını, karşılamak, ikram ve izzet etmek “ anlamlarında kullanılır. (BTS 1994: 18) «*Güya kadın misafirleri biz ağırlayacaktık* (Aka Gündüz).» (MBTS, 1 2006: 42)

Azerbaycan edebi dili için **ağırlamak** sözcüğü arkaik kelimedir. Ama Azerbaycan diyalektlerinde kullanılır. İki Türkçeyi birbirine bağlayan yön; hem Azerbaycan diyalektlerinde hem de Türkiye Türkçesinde kullanılmasıdır. Örneğin; *alazdamak, alçak, alınmak, arı, arıtmak, azık, az buçuk, baba, bağır, balyoz, cepken, çanak, dağar, damat, minder, huy, huyulanmak* ve buna benzer birçok kelime belli zaman diliminde ortak kullandığımız dil olduğunu gösteriyor. Bugün Türkiye Türkçesinde kullanılıp da Azerbaycan edebi dili için arkaik sayılan bu sözcüklerin Azerbaycan diyalektlerinde kullanıldığı görülmektedir.

2. ALAZDAMAX(II)

Şimdi Ermenistan toprakları sınırları içerisinde bulunan eski Türk yurdu Basarkeçer diyalektinde “alevden geçirmek” anlamında kullanılmaktadır: – “*Heyvanın başa:ğın alazdadı:ğ* ?” (ADDL, 2007:21) Ütölemek işi alevde yapılır. Alazdamax kelimesi de alevle bağlantılıdır. *Yalav / yalaz / alaz / alaf – alev. Yal* kökünün *alev* dışında “aydınlattıma, parlatma, ışık saçma” anlamını içeren türevleri: *yalın* (parıldı, ışıltı, alev), *yalınamak* (yanmak, parlamak, ışık saçmak,

alevlenmek), *yalınlanmak* (alevlenmek), *yaltırmak* (parlamak, ışık saçmak, aydınlatmak), *yaltramak* (parlamak, aydınlatmak), *yalturmak* (ocağı yakmak, alevlendirmek), *yalmak* (yanmak), *yaldırış* (parlayış). *Yalazlamak / alazlamak* (alevlemek), *yalazlanmak / alazlanmak* (alevlenmek), *yalaflamak / alaflamak* (alevlenmek), *yalafflanmak / alafflanmak* (alevlenmek). *Yalavlamak / alavlamak* (alevlemek), *yalavlanmak / alavlanmak* (alevlenmek). Verilmiş bütün örneklerde yanma, ışık saçma, parlama özelliği var. **Alaz-alaf-alav-alev...**(TDES,1998:25) Farsça sanılan **ālāve, ālāv** sözcükleri Türkiye Türkçesi'nden Farsça'ya geçerek kökeni unutulmuş kelimelerdendir. (TDES, 1998:25) Türkiye Türkçesi'nin edebi dilinde **alazlamak** kelimesi “alevde kızartmak veya ütölemek, kızgın demirle yakmak, dağlamak” anlamlarını kapsıyor.(BTS,1994:36) İlhan Ayverdi **alazlamak** fiilinin Türkiye Türkçesinde halk ağzında kullanıldığını belirtiyor. (MBTS, 1 2006:92) *Çocuk elbiseyi ateşe düşürmüş alazlamış.* Buradaki **alazdamış** kelimesinin anlamı “hafifçe yakmak”tır. (THADS, C.1. 1963: internet sayfası). Türkiyeli yazarlar bu kelimeyi eserlerinde kullanmışlardır.Örneğin; *İspirto tatlı bir hararetle midelerini alazladı* (yani hafifçe yaktı). (Karay)

3.ALÇAX

Azerbaycan'ın Gazah bölgesinde “sade” anlamında kullanılır:- “*Urusdamın yaxşı xəşyəti var, alçax adamdı.*” (ADDL, 2007: 21) **Alçak** kelimesi menşey bakımından Türkçedir. *Alt* ile *çak* ekinde **alt-çak-altçak /alçak** (az aşağıda olan, bir az altta bulunan) oluşmuştur. Eski Türkçede alt ile -cı, -çı, -cu eklerinden sözcük türetme geleneği vardı. *Altıcı, altçı, altcu* (birden çok karısı olan kimsenin karısı) kelimelerinde “*en altta olan, kadınlar birinciden sonuncuya doğru dizildiğinde, süre bakımından en altta kalan*” anlamı saklıdır. (TDES, 1998: 23) **Alçak** kelimesi eski Türkçede “ mütevazı, yavaş, sakin “ anlamlarını karşılamıştır. (YTS, 1983:7) Türkiye Türkçesi'nin edebi dilinde bu kelime *gönüllü* kelimesi ile birlikte kullanılarak aynı anlamı vermektedir: «*Yiğit bir alçak gönüllüğün dev gibi yontulmuş heykeline benziyordu.*» (Buğra,1992:138). Türkiye Türkçesi edebi dilinde **alçak gönüllü** kelimesi “mütevazı, kibirli olmayan” anlamlarına gelmektedir. (BTS, 1994: 37) Ordubad diyalektinde **alçax könül** (sade kalpli) ifadesinin terkiibinde müşahade edilmiştir. **Alçax** (sade tabiatlı) kelimesi Urmiye diyalektinde de kullanılır. Bu kelime ile Azerbaycan klasik edebiyatı tarihinde Azerbaycan Türkçesiyle yazılan ilk gazellerin müellifi olarak bilinen İzzeddin Hasanoğlu'nun gazelinde rastlanmaktadır: “*Hüsn içinde sana manend olmaya, Ashı yuca könlü alçaqum benüm.*” (Ezizov, 1999: 231) Hacıyev, Hasanoğlu'nun dilinde kullanılan **könlü alçaqum** tamlamasını XIII. yüzyılda kullanılan Azerbaycan Türkçesinin edebi dil örneği gibi değerlendirmektedir. (Hacıyev, 1989:4) Çağdaş Azeri Türkçesi için **alçak** kelimesi arkaik kelime sayılmaktadır.

4.ALINDIRMAMƏY

Azərbaycan'ın Celilabad bölgəsində “ bilmezlikten gəlmək” anlamında kullanılmaktadır:- “*Baxey gənnə, o özün saymaməzdigə virey, özün **alındırməy**”.* (ADDL 2007: 21) Eski Türkçədə **alındurmak** sözü “ müteəssir etmək” anlamına gəlməkdədir. (YTS, 1983: 8) Türkiyə Türkçəsində **alınmak** kəliməsi “alınanlık göstərmək, gücənmək” anlamlarına gəlir. (BTS, 1994: 41) **Alınmak** kəliməsi ilə Celilabad diyalektində kullanılan **alındırmaməy** kəliməsi arasında anlam bakımından bağıllıq vardır. ”Bilmezlikten gəlmək “ ile “gücənməmək, etkilənməmək “ ifadələri arasında bir yaxınlıq var. **Alınmak** almak fiilindən oluşmuş bir kəlimə. **Almak**'tan **al-ı-n-mak /alınmak** (kendi kəlinə almək, almək eylemini kendi özünə çevirmək. Anlam genişləməsiylə: (gücənmək, darılmək, incinmək).” (TDES, 1998: 26) «*Kimse **alınmasın**. Hani zəhir gibi keskin iktisatçımız da pek yok gibi* (Burhan Felek).» (MBTS, 1 2006:104)

5.ARI

Azərbaycan'ın Ağdam, Füzuli, Gazah, Guba, Şahbuz, Şemkir, Tovuz bölgələrində “temiz, saf” anlamlarında kullanılır:- “*Aydan **arıyam**, sudan duruyam*” (Şahbuz); - “*Aydan arı, sudan duru*” (Gazah); - “*Aydan arı, qünnən duru*” (Tovuz). (ADDL, 2007: 25) **Ari** isə Bakı, Haçmaz diyalektlərində “temiz, saf “ anlamlarını ifadə ediyor: - *Aydan arı, sudan duri* (Bakı). (ADDL, 2007: 26) **Arı** kəliməsi arkaik kəlimələrdədir. Şireliyev, bu kəliməyə Azərbaycan diyalektlərində: “*Aydan arıyam sudan duru // günnən duru*” örneğində və arıtmək fiilinin kökündə kullanıldığını belirtir. ”Arı” kəliməsinə eski metinlərdə “ Hibetül Hakaik”te (**arımac** *necə yusa qan birlə qan*) və Azərbaycan klasiklərində də yer alır. Örneğın; “**Arı** *su toxuna tər olarsan.*” (Xetai). (Şireliyev, 1962:337) **Arık > aru > arı** kəliməsi kök bakımından Türkçə olup bugün Türkiyə Türkçəsinin edebi dilində “saf, kaşıksız, katışksız, temiz, pak” anlamlarında kullanılır. (BTS, 1994: 64) Ezizov eski **arığ** kəliməsinin Azərbaycan edebi dili materyallerində “arı” şəklində olduğunu dilə getirir: **Arı** *qövtar, ey sənəm, gerçəklərin nitqindədür, Hər dili əgridə yoqdur arı* *gövtar, istəmə* (Nesimi); *Avlaxda bu gün aularikən, yərə yoluxdum, Bir aydan arı, gün kimi didarə yoluxdum* (Hatai) ”. (Ezizov, 1999:259)Yazar kəlimə sonunda “g” sessizinin düşməsinə Türk dillərinin tarixində kendini göstərən bir özəllik olduğunu örnəklərlə göstəriyor: *ulug > ulu, sarıg > sarı, ayıg > ayı, kapıg > kapı, kamug > kamu* vb.).(Ezizov 1999:259)

Azərbaycan'ın İmişli bölgəsində **arımmağ** kəliməsi “temizlənmək, süslənmək, yıkanmək” anlamında kullanılır: - “*Toy olmamış görürsən, qızlar yuyunuf arımllar.*” (ADDL, 2007: 26) Türkiyə Türkçəsində **arınmak** kəliməsi “temizlənmək, temizə çıkmək, saf və beri olmaq, nefsini islah etmək” anlamlarını içərir. (BTS, 1994: 65) Dede Korkut destanlarında da eski Türkçədən beri kullanılagələn **arı** kəliməsi yer alır: «*Arı sudan abdest aldılar*»; Bu kəliməyi Süleyman Çelebi və Türk halk şairi Karacaoğlan kullanmış: «*Ol sözü şırın ü ol*

cismi arı» (Süleyman Çelebi); «Kozan dağından neslimiz / Arı Türkmen'dir aslımız» (Karacaoğlan)

Azerbaycan Türkçesi dialektlerinde arı – (mak) fiil kökü de kaydedilmiştir: **Arıtdamağ** kelimesi Azerbaycan'ın Guba, Haçmaz bölgelerinde “temizlemek” anlamında kullanılır: – “Ağacın pöhrələrin **arıtdadı**ğ” (Guba); - “Aş pişirmağa dügi **arıtdadı**ğ.” (Haçmaz). (ADDL, 2007: 26) Gazah, Şeki bölgelerinde ise **arıtdamax** kelimesi “temizlemek” anlamında kullanılır: - “Yetim bir çuvux kəsdidi, **arıtdadı**, xanıma verdi” (Gazah). (ADDL, 2007: 26) Yardımlı bölgesinde “temizlemek” anlamında **arıtdaməg** kelimesi kullanılır: – “Sudan zığ iyisi gələndə buləği **arıtdəydü**ğ.”). (ADDL, 2007:165)

Arıtmak kelimesi Türkiye Türkçesinin edebi dilinde “temizlemek, yıkamak, paklamak, karışık bulunduğu şeylerden ayırmak” anlamlarına gelir. (BTS, 1994: 65) «Her köşeden bir pınar aksa gene de bizi onlardan arıtip temizleyemez» (Sâmiha Ayverdi)

6.AZIX

Azerbaycan Türkçesinin Gazah dialektinde “yol yiyeceği” anlamında kullanılmaktadır. (ADDL, 2007: 31) **Azık** Türkiye Türkçesinin edebi dilinde “yiyecek şeyler, gıda, besin, rızık, yolculuk için hazırlanan yiyecek şeyler, yol yiyeceği ” (BTS, 1994: 95): «Azığını aldı, yine yola atıldı» (Ömer Seyfeddin). Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü'nde **azık** kelimesinin Hititçe “yiyecek” anlamına gelen **azzika** kelimesinden türediği belirtilmektedir. (TDES, 1998: 59) Ezizov, adı geçen sözlükte de belirtildiği gibi **azuk** kelimesinin “yiyecek” eylemi ile ilgili olduğunu iddia etmektedir. Yazar, eski Türk şekli ile kıyaslamada **azıx** kelimesinde u > ı, k > x değişikliğinin olduğunu zikreder. “Azuq” kelimesi Azerbaycan edebi dili materyellerinde “ yolculuk için hazırlanan yiyecek şeyler “ anlamında kullanılmıştır: “Mən bu oğlamı alayın, ava gedəyin. Yedi günlük **azuqla** çıxayın” (Dede Korkut); “Yönəldin bir yola sən ki, uzağdır, bəndini tərək et, **Azuqsuz** kişilər dözməz bu yolların uzağına” (Nesimi). (Ezizov, 1999: 259) Ezizov eski insan kampı –Alt Paleolitik devrine ait “Azık” mağarasının adının “ayı” anlamında olan **azıq** kelimesi ile değil, “ yiyecek “ anlamını ifade eden **azuk** // **azık** kelimesi ile bağlantılı olduğuna dikkat çekiyor. Yazar, “Azık Mağarası”nda çok sayıda ocak yakmak için yerlerin ve av hayvanlarına ait kemiklerin bulunmasını “Azık” toponiminin doğrudan doğruya beslenme ve yiyeceklerle ilgili olma ihtimalini kuvvetlendirdiğini belirtmektedir. O, “Azık Mağarası”nın hem barınak, hem de yiyeceklerin saklandığı yer olduğunu iddia etmektedir. (Ezizov, 1999:260)Yukarıdaki bilgiler, **azık** kelimesinin Hititçede kullanılan **azzika** kelimesinden gelmediğini göstermektedir. Bugün hem Türk edebi dilinde hem de Azerbaycan Türkçesi batı ağızlarında (Şemkir, Gazah) kullanılan **azıx** kelimesi, kök itibarı ile eski Türkçeye aittir. **Azıx** kelimesi ilkin anlamını korumakla birlikte fonetik değişikliğe uğrayan bir kelimedir. (Ezizov, 1999:258) Musayev “adıq” kelimesi ile **adığ** >**ayığ**> **ayuv** “ayı “ kelimesiyle ilgili olduğunu belirtiyor.

(Musayev, 1984:156) Bu örneklerde de görüldüğü gibi **azık** kelimesi ile **ayı** kelimesi arasında bir bağ yoktur.

7.AZPUÇUX

Azerbaycan Türkçesinin Hanlar diyalektinde “azack” anlamında kullanılır: –*Oradakılar da hamsı köçüf, azpuçux qalan da gələr, orda qalmaz.*(ADDL, 2007: 32) “Azpuçux” kelimesi **az** ve **puçux** Türk kökenli sözcüklerin birleşmesinden oluşmuştur. **Puçux** Türkiye Türkçesinin edebi dilinde **buçuk** şeklinde kullanılır ve anlamı “yarım” demektir. (BTS, 1994:164). **Buçuk az** kelimesi ile birlikte (*az buçuk*) “azdan bir az fazla” anlamını ifade ediyor.(BTS, 1994: 93): «*Böyle bir lâtife az buçuk soğuk kaçmakla beraber...*» (R. N. Güntekin). Eski Türkçede **buçuk, biçmak / biçmek** (kesmek)ten **biç –u-k / biçuk / buçuk** (ortasından kesilen bir nesnenin yarısı, iki bölümünden biri) anlamlarına gelir. (TDES, 1998:103) Musayev **az** kelimesini Altay dil ailesine ait bir kök olarak vermiş. (Musayev,1984:146)

8.BABA

Azerbaycan Türkçesinin Başkeçid, Tebriz, Füzuli diyalektlerinde Türkiye Türkçesinin edebi dilinde kullanılan **baba** kelimesiyle özdeşdir: – “**Babam** *maña kitaf alif* “(Başkeçid); - “*Get gör, baban gældimi öyə?*” (Füzuli). (ADDL, 2007: 33) Bu kelime diğer ağızlarda da aynı anlamda kullanılır: **baba** (Dmanisi), **bava** (Bərdə) : – *Bavam gələndə deyəjəm* (Bər. – Lənbəran k.). Dmanisi (Başkeçid) şivesinde **baba** kelimesi **bava** şeklinde kullanıldığı zaman **dede** anlamını veriyor.(Ezizov, 1999:231) Söz konusu kelime “Dede Korkut”ta **baba** anlamındadır: -“*Yüri, oğul! Baban saña qıydısa, sən babana qıymağul! – dedi; Ol məhəldə Qanturalının babası -anası çıqa gəldi; Ağ saqallu babası qarşu gəldi. Oğlunu boynun quçdı; Bəg baba, xatun ana, əsən qalun! –dedi.*”(Ezizov, 1999:231–232) Bahsettiğimiz kelime Türkiye Türkçesinin edebi dilinde kullanılır: «*Bitsin, beraber çıkar, babamın oraya gideriz.*» (Buğra, 1992:36); «*Babası bir zamanlar İstanbul`a aşçı yamaklığıyla gelmişti,...* » (Karay, 2002:9)

Baba kelimesine Türk, Gaqauz, Kırım-tatar dilleri ve Karaim dilinin Kırım diyalektinde de rastlamaktayız. (Ezizov, 1999:232) Türk Dilinin Etimoloji Lügati’nde **baba** kelimesinin kök bakımından Farsça olduğu görüşü ileri sürülmüş.(TDES, 1998: 61)

9.BAĞIR

Bu kelimesinin birinci anlamı Azerbaycan Türkçesinin Gence, Kürdemir, Gah, Gazah, Mingeçevir, Şeki, Şemkir, Şuşa diyalektlerinde “karaciğer” anlamında kullanılıyor: – “**Bağır** *kavavı yaxşı olur*” (Şeki);- “*Qoyunun bağırınnan yaxşı kavaf yedix`;* - *Lət ürəx`də olsa öldürər, öhvədə olsa öldürər, bağırda olsa öldürməz, zayıf olar*” (Gazah).(ADDL, 2007: 35) **Bağır** kelimesinin ikinci anlamı Ağdam, Celilabad, Füzuli, Kürdemir, Guba, Şeki diyalektlerinde – “yürek, kalp” şeklindedir:- “*Qorxudan unun bağırı yarıldı* “(Guba); - “*İstidən*

bağrım çatdadı.” (Şeki).(ADDL, 2007: 35) Eski Türkçede **bayur** şeklinde kullanılmış. Uygur dilinde **bağır** şekline rastlanır.(Gadjiyeva, 1979: 61) Türkiye Türkçesinin edebi dilinde **bağır:** ” 1.Karaciğer. 2. Göğüs, kucak 3. Kalp, yürek 4.İç, ön, orta. 5. Orta kısım (ok, yay ve dağ'da)” anlamlarını içerir.(BTS, 1994:100) Örneğin; 1.Ciğer: *Of of kemirir bağrımı of ince hastalık* (Orhan V. Kanık). 2.Göğüs, sine: **Bağrı** çıplak, yalın ayaktı (Yakup K. Karaosmanoğlu).3.Yürek, kalp, gönül: **Bağrında bir çalkaış, bir coşkunluk var** (Refik H. Karay). (MBTS, C.I, 2006:255) Eski Türk dilinde **bağır** sözcüğü “1.Göğüs, ciğer, sine. 2.Akciğer. 3.Karaciğer. 4.Yürek.” anlamlarında kullanılmıştır.(YTS, 1983:22) Türk kökenli **bağır** (böğür, göğüs boşluğu)dan **bağır** kelimesi oluşmuştur.(TDES, 1998:64)

10.BALGÖZ

Azerbaycan'ın Gazah bölgesinde “taş kırmak için çekiç” anlamındadır. – “*Daş qırma: gederem, balgözü maņa əti.*”(ADDL, 2007: 38) Türk edebi dilinde **balyoz** “ağır, büyük, uzun saplı çekiç “ anlamında kullanılır.(BTS, 1994:108) Yunanca **barios** (ağır) - dan **baryos / balyoz** oluşmuştur. Anadolu Türkçesinde, özellikle, halk ağzında **varyos, varyoz, baryos** söylenişleri vardır. Anadolu'da konuşulan Yunanca vasıtasıyla Türkçeye geçmiştir.(TDES,1998: 72)

11.CƏFGAN

Kelbecer diyalektinde – bak **çavkan**.- “**Cəfganı qojalar ge: irdi.**”(ADDL, 2007: 73) **Çavkan** sözcüğü Cebrayl diyalektinde – “kolsuz kadın elbisesi” anlamına gelir: - “*Zümrüdə bazardan bir çavkan algəti.*” (ADDL, 2007: 98) **Çəpgən** (Berde, Cebrayl, Gence, Garakilse, Oğuz, Şamahı, Terter, Yevlah) – bax **çavkan**: – “**Çəpgən qano: zdan tikilirdi**” (Oğuz); - “*Nənəm çəpgən tix`dirif*” (Gence); - “**Çəpgəni tərəkmələr gərdi**” (Terter). (ADDL, 2007: 96) **Cepken**, Farsça **ceb** (sol) ile **ken** (koparan, çıkarıcı)den **ceb-ken/cebken/cepken** (kolları yırtmaçlı ucu, kısa, yakasız giysi) şeklinde bir gelişme yolu geçmiştir. Türkçeye at-ok-mızrak oyunları dolayısıyla geçen **cepken** sözcüğü anlam genişlemesine uğramıştır. (TDES, 1998:118) Türkiye Türkçesinde **cepken** “cekete benzer bir üstlük “ anlamında kullanılır. (BTS, 1994: 18) «*Tamâmen sırma ile kaplanmış bir Arnavut çepkeni hediye etmişti*» (Halit Z. Uşaklıgil); «*Sırmalı çepkeni attı koluna / Tek elle dizgini gerdi Koroğlu*» (Necip F. Kısakürek).

12.ÇANAX

Ağdam, Gedebe, Gence, Hanlar, Laçın, Nahçıvan, Şeki, Yevlah, Zengilan diyalektlerinde - 1. Saksı kâse (Nahçıvan); 2. Ölçü kabı (Ağdam, Gence).- “*Taxılı çanağınan ülçürəx`*”(Xanlar); - “**Çanax aşığıdan olur**” (Ağdam) 3. Ölçü vahidi (Şerur, Zengilan). – “*Bir çanax on girvənkədi*” (Zengilan); - “*Maņa bir çanax taxıl ver*” (Gence); - “*Bir çanax üş put un girvənkədi*” (Şeki). (ADDL, 2007: 89) İ.Z.Eyüboğlu'na göre Farsça **çanağ**dan **çanak** (kap, tuzluk, çanak) oluşmuştur. Yazar, “Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü”nde farklı yorumlara

yer vermiştir. Bu yorumlar doğrultusunda **çanak** kelimesinin diğer anlamları da ele alınmıştır: “Kap, ölçü kabı, çanak, üç okkalık bir tahıl ölççeği, minare şerefesi, güneşten sertleşmiş ıslak toprak, fincan, ağaçtan ya da madenden yapılmış kap, dağ tepeleri üzerine çökük yerler, oyuklar”. İ.Z. Eyuboğlu çeşitli sözlüklerden görüşler ileri sürerek yine de **çanak** kelimesinin kök bakımından Farsça olduğunu dile getiriyor. (TDES, 1998:128–129) Bahsolunan sözlükte **çanak** kelimesinin “kap, ölçü kabı” kimi anlamları Azerbaycan diyalektleri için geçerlidir. Türkiye Türkçesinin edebi dilini Azerbaycan diyalektleri ile karşılaştırdığımız zaman **çanak** kelimesinin içerdiği anlam bakımından yakınlık sezilir: **Çanax** (Ağdam, Gedebe, Gence, Hanlar, Laçın, Nahçıvan, Şeki, Yevlah, Zengilan)- 1.saksı kâse. Türkiye Türkçesinin edebi dilinde **çanak** sözcüğü “ yayvan ve yuvarlak toprak kap “ anlamında kullanılmaktadır. (BTS, 1994:208)

«Fakat Akşemseddin'in çanağına ne burçak çorbası ne de yoğurt koyar, artan aşı da köpeklerin önüne döker» (Ahmet H. Tanpınar).

13.DAĞAR(I)

Ağdam, Cebrayıl, Kelbecer, Kürdemir, Guba, Oğuz, Salyan, Şamahı diyalektleri - bak **daqar I**. – “Dur **dağarı** bura gəti “(Şamahı); - “ **Dağarı** sua qoyqınan yımşalsın” (Salyan); - “**Dağarda** taxıl saxlıyıllar” (Oğuz); - “ Bir **dağar** un gətidim” (Ağdam); - “Əli, o **dağarı** də: rənənə apar” (Kelbecer). (ADDL, 2007: 110) **Daqar I**. (Şeki) – “koyun veya keçi derisinden hazırlanmış torba, kese “ – “Epbeyi **daqara** dolduruf getdi.”(ADDL, 2007: 111) **Dağar** sözcüğü Türk edebi dilinde “ deri torba, yayvan ağızlı toprak kap, çanak, küp, çömlek, büyük saksı, ateş koymakta kullanılan toprak mangal” anlamlarında kullanılır.(BTS,1994:243) Türkiye Türkçesinde –cık yapım eki almış şekli de kullanılır: **Dağarcık** “ içine öteberi ve yiyecek konan meşin torba” (MBTS, C.I, 2006: 611): «Dağarcığından kumlu köy ekmeği ve suyu seli kaçmış Mihaliç peyniri çıkarıp verdi» (Sait Faik). ”Yeni Tarama Sözlüğü”nde **tağar**, **dağar** sözcüklerinin Farsça “teğār” (kap, çanak, küp, çömlek) kelimesinden oluştuğu belirtilmiştir. (YTS, 1983:200) Bu kelimeye (**dağar**) Sibir, Kırgız, Altay Türklerinde de rastlanır. (Gadjijeva, 1979: 63) Ordubad diyalektinde **davarciğ** – “**Davarciğ** onaltı kilo un tutur”; Ağbaba diyalektinde ise **davarçın** “dağarcık, torba “anlamında kullanılır. (ADDL 2007:120) Rüstemov Guba diyalektinde kullanılan **dağar** sözcüğünün iki anlamlarını da göstererek bu kelimeyi eşsesli kelimelere ait ediyor: **dağar** – 1.Tahıl veya başka şey dökmek için deriden yapılmış kap; 2. Bu veya diğer şeyin gereğinden fazla kuruması. (Rüstemov, 1961: 210)

Türkiye Türkçesinin edebi dilinde kullanılan **damat** kelimesi Guba diyalektinde **damad** şeklinde kullanılır: - “Cəfərin **damadı** naxuşdu.” (ADDL, 2007:113) «Demək orada, həla aralığında, avanak **damadı** yola getirmək için bir dul kızı bahtını denesin istemiş.» (Tahir, 1995:47) «Yumuşak huyluydu ama ailesi üzerinde sözü geçerd; içlerinde **damadı** ve kızı da dahil, en fazla aylık almasının da böyle oluşt etkisi vardı.» (Karay, 2002:9) Farsça olan **damat** sözcüğünün

Türkiye Türkçesindeki diğer kullanım şekli “ güvey “dir. (BTS 1994:249) «Sonunda eski zamanın gerdeğe girmiş gelin ve **güveği** imişler gibi Ata`nın aklına kızın ismini sormak gerekdi. »(Karay, 2002:19)

«Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati»nde ise **damat** kelimesinin anlamı «kızın kocasının kızın ebeveynlerine olan akrabalık bakımından yakınlığı; enişte » şeklinde verilir. Bu kelimeye edebi dil örneklerinde rastlamak mümkündür: «Çünkü Fərac xan Bağır xanın əmisi oğlu və damadıdır, heç bir əmrdə onun rəyinə müxalifət etməz» (M.F. Axundzade); «Lakin ixdiyar bir şair öz damadına, öz övladına qarşı bu cür rüsvayçılıq yaradarsa, buna nə ad qoya bilərik?» (M. S. Ordubadi); «Qızı çoxdan gətirmişdilər. Damad hələ gəlib çıxmamışdı» (A.Şaig) (ADİL, C.I, 2006: 525). Azerbaycan dialektlerinin söz varlığında çeşitli fonetik terkiplerde kullanılır: Cebrayıl dialektinde **gayav** sözcüğü “damat” anlamında kullanılır. (ADDL, 2007:180) Culfa, Ordubad, Şerur, Zengilan dialektlerinde “damat” anlamını içeren sözcük **giyav**’dir.- “Mənim **giyavimin** adı Cəbrayıldı” (Culfa) (ADDL, 2007:184). Guba dialektinde **giyo:** ve **giyov** sözcükleri “damat” anlamında kullanılır. Zagatala dialektinde “damat”a **göyüm** denilir. (ADDL, 2007:187). **Göy** (Gazah, Tovuz, Marneuli, Dmanisi, Göyçay “damat” , **gav** (Şahbuz), “kürəkən”, **gav** (Şahbuz), **göy** (Şeki) “enişte”. -Əlinin **göyü** danna bizə galəcək (Göyçay).(Ezizov, 1999:265) Türk dillerinde akrabalık terimlerinden bahseden Pokrovskaya kız kardeşin yahut teyzenin kocası anlamında **күйеу** kelimesi bulunmaktadır. (Pokrovskaya, 1961: 64) Azerbaycan dilinin Dialektoloji Atlası’nın 81.haritasında gösterildiği gibi **giyev**, **goy** şekilleri çok geniş alana yayılmıştır. (ADDA, 1990:188) Altaycanın tuba dialektinde **küye** “ damat” şeklindedir. (Ezizov, 1999:265) ”Damat” anlamında **göy** sözcüğünü birçok Türk lehçelerinde de görmek mümkündür. Karaçay-Balkar: **кюей/кюей;**(1965:198) Nogay Türkçesinde: **кueb.**(1956:218) Dede Korkut’ta **göygü** “damat” şeklinde kullanılmıştır: *Xan babamın göygüsü, Qadın anamın sevgisi* (KDK,1988:72);*Gördi düğündə göygü ox atar* (KDK,1988:63) Söz konusu kelimenin burada başka kullanım şekline de rastlanır: “ *Kül tərəcik olmaz, güyagü oğul olmaz*”(KDK, 1988:31), “...*Bayındır xanın göygüsü, Qalın Oğuzın, dövləti, qalmış yiğit arxası Salur Qazan yerindən turmuşdı.*”(KDK, 1988:42) Oğuz atalarsözlerinde kelimenin **gürəgi** şekli vardır: “*Gürəgi oğul olmaz.*”(Oğuzname, 1992:68) Eski Türkiye Türkçesinde **küdegü** (konuk gelen, konuk olan) **küdegi-küdegi-güveği/güveyi...** Uygurcada “küd” kökünden türeyen **küden** (konuk, gelip geçici, kalıcı olmayan) kelimesiyle aynı köktendir. Yeni evlenen kimsenin bu adı alması, ayrı ev tutup taşınması, ata ocağından ayrılması olayıyla bağlantılı bulunsa gerek. **Güveyi’nin küdegü** biçimiyle Moğolca **küregen** (güveyi) kök bağlantısının bulunduğu söylenir. (TDES, 1998:307) Nitekim Abdülkadir İnan bir çalışmasında bu sözüğün “çoban” ya da “güdücü” anlamında söylendiğini ileri sürür. O, eski Türklerde (Moğollarda olduğu gibi) **güveyi**’nin kız evinde bir süre işgörmekle yükümlü bulunduğunu, bu nedenle **küdegü / güveyi** kelimelerin köken olarak “ çoban” anlamına geldiğini savunur.(TDES, 1998:307) Azerbaycan Dilbiliminde Azerbaycan Türkçesinde “damat” anlamında kullanılan **kürəkən**

lekseminin daha eski olduğu görüşü savunulmaktadır. (Moğolca kürgen < küriken “damat”, kürəkən < Moğolca kürken.) (Sevortyan, 1980: 45)

14.NİMDAR

Astara, Bakı, İsmayılı, Lenkaran, Salyan, Şamahı bölgelerinde “minder” anlamında kullanılmaktadır. - “*Oturmo: un, qoyın nimdar gətirim* “(Şamahı); - *A:z, Səknə xanım, nimdarı at ora, aton ossun* (Salyan). (ADDL, 2007:375) **Nimdar (İsmayılı, Salyan, Şamahı)** – bax **nimdar**. – **Nimdari** gəti altıma qoyım (İsmayılı). (ADDL, 2007:375) **Mimdər (Ağcabədi)** – “minder”. Azərbaycan ağızlarında “minder” anlamını ifade etmek için *döşək, döşəkçə, balaca döşək, nalça, nimdar, dör döşəyi* gibi sözcükler kullanılır. Şireliyev *döşəkçə - nimdar – nalça* kelimelerini eşanlamli kelimeler adlandırmış. (Şireliyev, 1962:347) Bu sözcüklerin bir kısmı belli ağızlar için, diğerleri ise farklı ağızları için daha geçerlidir. Bu bakımdan kuzey-batı ağızları diğer ağızlardan farklılık gösterir. Nitekim bu alanın ağızlarında *döşək, döşəkçə, balaca döşək, dör döşəyi* sözcükleri ile birlikte **nimdar** kelimesine de rastlıyoruz. **Nimdar** sözcüğünün yayılma alanı *döşək, dör döşəyi* sözcükleri kadar geniş olmasa da birkaç yerleşim birimlerinde - Gah'ın Sarıbaş, İlisu ve Gebele'nin Zalam köy şivesinde bu kelime tespit edilmiştir.(ADDA,1990:235) **Nimdar** sözcüğü güney alanı kapsayan ağızlarda, daha doğrusu, Lenkaran, Astara, Lerik ağızlarında yaygındır. (ADDA, 1990:235) Türkiye Türkçesinin edebi dilinde “minder” şeklinde kullanılır. (BTS, 1994:775): «*Oh! geniş minderli, aralıklı bir köşe...*».(Karay, 2002:123)

15.XUY

Gazah, Şeki, Tovuz diyalektlerinde “karakter, yaratılış” anlamlarına gelir: – “**Xuyunu bilmədiyin atın dalına niyə keçirsəy**” (Tovuz); - “*Atı at yanna bağlarsan at xuyu götürər, it yanna bağlarsan it*” (Şeki). (ADDA, 1990:230) Türkiye Türkçesinde **huy** şeklinde kullanılmakta ve aynı anlamı içermektedir. (BTS, 1994:503) Anadolu Türkçesinde **huy** sözcüğü “daha çok davranışlarda ortaya çıkan alışkanlık” anlamında söylenir. Yani “belli bir alışkanlığı olup ondan geçmeyen kimse, geçimsiz, dengesiz”. (TDES, 1989:328) Türkiye Türkçesinin edebi dilinde kullanım şekli: «*O da bu huyunu iyi bilir, insan içine pek karışmazdı*». (Buğra, 1992: 14). Azərbaycan atasözünde **xoy** sözcüğüne rastlamak mümkündür:”*Atı at yanında bağlarsan, həmrəng olmasa da, həm xoy olar.*” (ADİL, C.II, 2006:482–483) **Xoy** kelimesi Azərbaycan folklor örneklerinde de kullanılmış: «*Bir xələt biçərəm Eyvaz boyuna; İncimərəm xasiyyəti-xoyundan.*» (Koroğlu); «*Əl işin, gül naxışın; Xoyun, xasiyyətin gözəl.*» (Aşık Elesker) (ADİL, C. II 2006: 482) Eski Türk dili abidelerinde Fars kökenli **xüy** sözcüğünün *xüy – xü, xüy –u xü* şeklinde “ ahlak, tabiat, huy ve âdet “anlamlarında kullanıldığı görülür. (YTS, 1983:108) **Xuyulanmağ** Haçmaz, Guba diyalektlerinde “heyecanlanmak”. –*Nüş xuylanasan, burda bir şey yuxdu ki* - Guba diyalekti. (ADDA, 1990:230) **Xuylanmax I.** anlamı Gah, Mingəçevir, Şeki diyalektlerinde – bak. **xuyulanmağ**. – *Üşax xuylanıtdı biraz, qorxutdu diyəsən* (Şeki). (ADDA 1990:230) **Xuylanmax**

II. anlamı Tovuz diyalektinde – **şüphelenmek.**- *Mənnən naxaxca xuylanırşaj, mən səj də:n döyləm.* (ADDA 1990:230) Türkiye Türkçesinde **huylanmak** sözcüğü Azerbaycan diyalektlerinde olduğu gibi “kuşkulanmak, işkillenmek” anlamlarına gelir. (BTS, 1994:503) «*Ali emminin eşeği, açlıktan olacak, huysuzlanıyordu.*» (Buğra, 1992: 14).

Bu örnekleri karşılıklı şekilde çoğaltılabilir. Azerbaycan diyalektlerinde ve Türk edebî dilinde kullanılan bu tür ortak kelimelerin sayısı oldukça çoktur. Ağızlarda kullanılan kelimeler zamanla edebî dile aktarılabilir. Bu da edebî dilimizin zenginleşmesini sağlar. Bu işlem daha önce de yapılmıştır. Örneğin; XX. Asrın ilk 30 yıllarında edebî dilimize diyalektlerimizde kullanılan “kemik, tren, elbise, yavru, ırmak, kelebek, altın, kuyruk (sıra)” gibi Türkiye Türkçesine özgü kelimeler geçti. Fakat dilimizde tutunamadı ve Azerbaycan Türkçesine has kelimelerle değiştirildi. (Gaziyeva, 2003: 85–86) Bu tür kelime alış verişi önem arz etmektedir. Çünkü dilde hiçbir şey iz bırakmadan yok olamaz. Dilimizin izlerine hatta yabancı dillerde de rastlayabiliyoruz. Bu da Türkçenin üstünlüğünün göstergesidir. Bizce makalemizde ele aldığımız hem Azerbaycan Türkçesinin diyalektlerinde hem de Türkiye Türkçesinin edebî dilinde bulunan ortak kelimeler hâlâ dilimizde varlığını sürdürmesi bakımından canlı kelimelerdir.

SONUÇ

Azerbaycan Türkçesinin oluşumuna kadar Azerbaycan’da çeşitli etnik gruplar yaşamışlardır. Azerbaycan Türkçesinin teşekkülünde bahsedilen etnik grupların aynı coğrafyada yaşamaları önemli bir husustur. Ezizov, bu konumdaki dilcilerin görüşleri üzerinde durulması gerektiğini önemle vurgulamaktadır. O, Azerbaycan’da Türk dilinin yayılmasından bahsederken sonradan gelen Türk tayfalarının rolünün çok abartıldığını, halk dilinin şekillenmesinde yerli Türk boylarının rolünün tam olarak dikkate alınmadığını belirtiyor. “XI. yüzyıla kadar Türklerin de yerli etkileşimde (Türk veya Türk olmayan boylarla) oldukları unutulmaması gerektiğini” vurguluyor. (Ezizov, 1999:53) Azerbaycan Türkçesinin oluşumu sadece Türk boylarının Azerbaycan’a gelip yerleşmeleriyle gerçekleşmemiştir. Selçuklu Türklerinin Azerbaycan’a gelmesi XI. asra denk gelir. Bu devirde (X. – XI. yüzyıllar) yeni gelen Selçukluların fethi Oğuz-Selçukluların siyasi tutumunun üstünlüğü sonucunda onların dili Azerbaycan edebî dilinin ortaya çıkmasında esas alınmıştır. “Dede Korkut”ta Oğuz özellikleri açık şekilde görülür. (Hacıyev, 1976: 40) Zaten, Dede Korkut’un dili Azerbaycan ve Türkiye Türkçesinin daha birbirinden ayrılmadığı döneme aittir. Bugün Türkiye Türkçesinin edebî dili ile dil farklılıkları gösteren Azerbaycan Türkçesinin diyalektlerinde bunun tarihî izlerine şahit olmaktadır. Tüm bunlar halkın tefekkürünün ifadesi olan dilde yaşıyor. Yazıya geçenler kayıt altına alınır, yazıya alınamayanlar folklor ürünlerinde, ağızlarda varlığını sürdürür.

KAYNAKÇA

- AYVERDİ, İlhan. (Mart 2006), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C.1,C.2,C.3, İstanbul: MAS Matbaacılık.
- Azerbaycan Dilinin Diyaletkoloji Atlası*, (1990), Bakı: Elm Neşriyyatı.
- Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti*, (2006), C.I-II, Bakı: Şerq-Qerb.
- Azerbaycan Diyaletkoloji Lüğeti*, (1999), C.I, Ankara: TDK Yay.
- Azerbaycan Diyaletkoloji Lüğeti*, (2003), C.II, Ankara: TDK Yay.
- Azerbaycan Dili Tarihi Meseleleri* (ilmi eserlerin tematik toplusu),(1989), Bakı: Azerbaycan Universiteti Neşriyyatı.
- BUĞRA, TARIK, (1992), *Küçük Ağa*, İstanbul: MEB.
- DOĞAN, Dr.Mehmet, (1994), *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Ülke Yayın Ltd.Şti.
- EYUBOĞLU, İsmet, Zeki, (1998), *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- EZİZOV, Elbrus, (1999), *Azerbaycan Dilinin Tarihi Diyaletkologiyası*, Bakı: Bakı Universiteti Neşriyyatı.
- GADJİYEVA, N.Z., (1979), *Tyurkoyazıçnoye Arealı Kavkaza*, Moskova: Nauka 1979.
- GAZİYEVA, Nezaket, (2003), *Azerbaycan Edebi Dili Normalarının Formalaşmasında Diyaletklerin Rolü*, Bakı: Tehsil EİM.
- HACIYEV, Tofiq, (1976), *Azərbaycan ədəbi dili tarixi*, Bakı: ADU nəşri.
- HACIYEVA, Galibe, (1/3 Spring 2008), “Azerbaycan ve Türkiye Türkçesinin Ortak Diyaletizmleri“ Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. The Journal Of International Social Research, Cilt1, Sayı: 3 İlkbahar.
- KARAHAN, Leyla, (Mart 1999), “Azerbaycan Diyaletkoloji Atlası Hakkında”, Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı:567, Ankara: TDK Yay. , s.185–189
- Kitabi-Dede Qorqud*, (1988), Bakı: Yazıcı.
- MUSAYEV, K.M., (1984), *Leksikologiya Tyurskih Yazıkov*, Moskova:Nauka.
- POKROVSKAYA, L.A., (1961), *Terminı Rodstva v Tyurskih Yazıkov// İstoriçeskoye Razvitiye Leksiki Tyurskih Yazıkov*, Moskova: İzd-vo Ah SSSR.
- RÜSTEMOV, R.E, (1961), *Guba Diyaletki*, Bakı: Azerb. SSR EA Neşriyyatı.
- Rusko-Karaçayevı-Balkarskiy Slovar*, (1956), Moskova: İzd-vo «Sovetskaya Ensiklopediya».

Russko-Nogayskiy Slovar, (1956), Moskova: GİS.

Oğuzname (Emsal-i Mehmedali), (1992), XVI. yy.da yazılmış Türk Atasözleri Kitabı, (hzl. Samed Alizade – vd.), İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

KARAY, Refik Halit, (2002), *Bugünün Saraylısı*, İstanbul: İnkılap Yayınları.

SEVORTYAN, E.V., (1980), *Etimoloqiçeskiy Slovar Tyurskih Yazıkov*, Moskova: İzd-vo «Nauka».

ŞİRELİYEV, M., (1962), *Azerbaycan Diyaletkologiyasının Esasları*, Bakı: ELM

TAHİR, Kemal, (1995), *Esir Şehrin İnsanları*, İstanbul: Adam Yayınları.

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, (1963) , C.1 , Ankara: Türk Dil Kurumu. <http://www.tdkterim.gov.tr/bts/>